

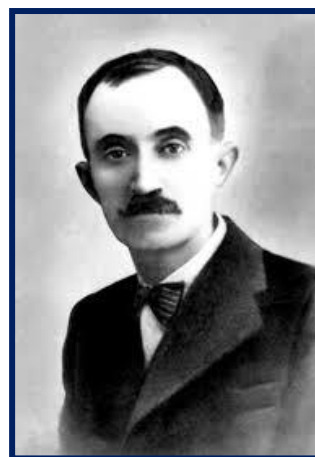
MASCA LUI BACOVIA

Bacovia's mask

It was natural for the work of a creator as original as Bacovia to generate difficulties of framing in a preconceived poetic formula. Extremely modern, not only through the underground, tragic, anguishing background of his creation, but also through the syncopated effects of his poetic expression, Bacovia aroused, over a century of critical reception, divergent opinions. In his case, it was spoken, with equal justification, especially about the „fatal picture”, about the „pleasure of artificiality”, about the fact that he „organizes his disorganization”, that „in the effect of the non-lucidity that he develops there is hidden an appreciable coefficient of artistic lucidity” and „that he is a technician of the illusion of elementality” (VI. Streinu), that „his art consists in putting feelings under brief, simplifying masks” (D. Micu), that „it is modern because it shocks” and that it is characterized by a „deliberate paroxysm of sensation” (N. Manolescu), that „disapproved prose” feeds „the prejudice of a sentimental Bacovia” (Gh. Grigurcu) etc. What is certain is that Bacovia – even in relation to the international lyrical framework – remains one of the great classics of European literature of the last century...

Key-words: *mask, prose, artificiality, histrion, modern, elementarity, polyvalence, simulating, exegesis*

Pentru a înțelege mai bine atât de originala sa operă literară și îndeosebi inclasabila și inconfundabila lui creație lirică, e necesar a-l deconstrui pe Bacovia în ipostaza sa umană. Fiindcă, iată, deși au trecut mai bine de șase decenii de la trecerea sa la cele veșnice, încă nu știm prea bine cine este el cu adevărat, de unde vine, cum a trăit, ce și-a propus și ce a realizat... A fost el oare „o victimă a timpului său”, „un martir al existenței”, așa cum îl numea Svetlana Matta în celebra-i teză de doctorat² din urmă cu mai bine de șase decenii? E de discutat... Cu atât mai mult cu cât însăși autoarea aceluși prim volum consacrat lui Bacovia i-ar fi mărturisit Luciei Olaru-Nenati că acum are o cu totul altă viziune asupra subiectului în cauză.

¹ Universitatea de Stat din Moldova.

² Svetlana Matta, *Existence poétique de Bacovia*, Editura P.G. Keller+Winterthur, 1958.

De menționat – ne informa, în prefață, traducătoarea cărții în limba română – că azi autoarei îi apare un lucru foarte depărtat această lucrare a tinereții sale, redactată, așa cum ne-a comunicat, în doar trei luni, în cadrul unei burse de studiu la Paris, când s-a oprit asupra lui Bacovia pentru că „era mai autentic” și declară că acum ar scrie-o cu totul altfel.³

Un astfel de demers ar fi nu doar firesc ci chiar obligatoriu, având în vedere faptul că, între timp, exegeza bacoviană a sporit cu vreo patruzeci de titluri de volume, la care se adaugă zeci de studii și articole rămase în periodice, capabile să lumineze, dintr-o perspectivă inedită, nu doar opera, ci și biografia poetului.

Descendent din vechi familii aristocrate

Așa, de exemplu, astăzi avem cu mult mai multe informații referitoare la ascendența poetului, atât în linie paternă cât și maternă, grație publicării de către profesorul Nicolae Scurtu a unor documente inedite de inestimabilă însemnătate. Se știa, de pildă, că, după tată, G. Bacovia provenea – ca și vărul său primar Grigore Tabacaru – din neamul ultimului cronicar al Moldovei, boierul Nicolae Mustea⁴, bunica poetului, Paraschiva Mustea, fiind și bunică a scriitoarelor Eliza Mustea și Laura Vampa. Însă de abia acum aflăm că Dumitru Vasiliu, tatăl poetului, și-a început activitatea comercială în Bacău, „cu 10.000 lei aur capital propriu” și că „foarte activ și energetic, adună o avere frumoasă, având mai multe proprietăți”⁵, exact așa cum procedase, cu o jumătate de veac mai devreme, tot pe când se afla în Bacău, și tatăl lui Vasile Alecsandri, celălalt mare poet ivit pe aceste meleaguri... Dimitrie Vasiliu, tatăl poetului – „căpitan în garda civică”, ales apoi „consilier comunal, distins ca cetățean de frunte (vota în Colegiul I de Cameră)” – se însoară, în 1876, cu Zoe, fiica pârălăbului Langa, menționat în *Arhondologia Moldovei*, „care i-a adus dotă 1.500 galbeni plus partea de moșie ce-i revine mai târziu și alte bunuri de zestre.”⁶

La fel de interesante și de relevante pentru elucidarea unor aspecte ale biografiei și operei lui Bacovia ni se par a fi informațiile referitoare la atmosfera, la cutumele și fastul din casa adolescenței poetului (actuala Casă Memorială din Bacău), casă cumpărată, la 3 iulie 1895, de către mama sa, cu o parte din suma ce-i revenise în urma vânzării moșiei moștenite de la părinți.

Noua locuință – ne spune Agatha, fiindcă ea este, de fapt, autoarea acestei biografii necunoscute a lui George Bacovia – e mobilată cu mult lux. Mobile comandate în străinătate, oglinzile sunt aduse din Veneția; veselă, lenjerie, comandate la Paris, mai ales că era vremea când fetele măritându-se, trebuia casă deschisă cu soareuri, dans, cotilioane, în vasta grădină sub zăpadă. (Prilej

³ Lucia Olaru Nenati, Svetlana Paleologu-Matta, „Un nume de referință în exegeza bacoviană și cea eminesciană”, studiu introductiv la Svetlana Paleologu-Matta, *Existența poetică a lui Bacovia*. Ediția a II-a revizuită și adăugită, Bacău, Ateneul Scriitorilor, 2013, pp.16-17.

⁴ Vezi *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, Editura Academiei, 1979, p. 599.

⁵ Nicolae Scurtu, „O biografie necunoscută a lui George Bacovia”, în *Ateneu*, 53, nr. 557, ianuarie 2016, p. 19.

⁶ *Ibidem*.

pentru poezia *Balul alb*) scrisă de Bacovia, inspirat din aceste seri de care își amintește cu multă plăcere⁷.

E locul să precizez aici că, atâta vreme cât casa respectivă s-a aflat în proprietatea familiei poetului, grădina era cu mult mai întinsă în comparație cu ce a rămas astăzi, incluzând și suprafața ocupată acum de imobilul și curtea din fața actualei Case Memoriale de pe strada „George Bacovia” din Bacău...

Șansă după șansă

Starea materială înfloritoare a familiei a reprezentat, fără îndoială, o șansă enormă, decisivă, în destinul poetului, dar – așa cum vom arăta în cele ce urmează – nu singura. Ca și în cazul lui Alecsandri ori Eminescu, ceilalți doi mari poeți din veacul al XIX-lea, coborâtori și ei din boierii „de neam” ai Moldovei, adică din vechii familii aristocrate autohtone, Bacovia a avut și el șansa de a fi deprins patima cititului încă din copilărie, în casa părintească aflându-se multe cărți, precum și reviste și jurnale aduse, cu regularitate, din îndepărtatul Paris, capitala culturală a lumii. Din paginile unui astfel de jurnal – *Les hommes d'aujourd'hui* (a cărui colecție a dispărut din Casa Memorială din Bacău, imediat după Revoluția din 1989), a cunoscut viitorul poet creațiile tuturor simboliştilor francezi, de pildă. Scriitorul italian Edmondo de Amicis, autor al celebrului roman *Cuore*, avea dreptate, așadar, când spunea că „soarta multor oameni a depins de faptul dacă în casa părinților au găsit sau nu o bibliotecă”... Demn de relevat e și faptul că pasiunea pentru citit a mamei poetului – „viciu” care, alături de cafea și tutun, a stăpânit-o până la bătrânețe – s-a răsfrânt, cu consecințe benefice, asupra tuturor copiilor, cam toți moștenind-o și practicând lectura ca viciu.

Deși mamă a atâtor copii (a avut 11 nașteri, i-au trăit 8 copii), deși vigilentă în gospodăria cu slugi multe, totuși coana Zoia – își amintește nora sa Agatha – avea grijă ca pe lista de piață, ce trimetea cu slujnica la prăvălie la soțul să facă aprovizionarea numeroasei familii, să treacă zilnic: „tutun”, jurnale și vreo carte de citit, vreun roman.⁸

Spre lauda, dar și spre norocul lor, cei trei mari lirici mai sus menționați au știut să profite de mâna pe care soarta le-a întins-o sub forma bibliotecii din casa natală. Au profitat însă din plin și de partea de moștenire – mai mare sau mai mică, dar decisivă pentru destinul fiecăruia – care le-a revenit din averea părintească. Alecsandri va „toca” vreo trei moșii, iar Eminescu va cheltui la Viena cei 3000 de galbeni (partea sa de moștenire) dăruindu-le tatăl său, căminarul Gh. Eminovici, în toamna lui 1869; la rândul său, Bacovia – întreținut la studii până la vârsta de 30 de ani – ar fi risipit, cu siguranță, cei 75.000 de lei ce i-au revenit din vânzarea casei natale, de n-ar fi fost lângă el inebranabila Agatha (cu care legalizase relația în 1928), și care atunci, în 1933, va construi casa lor din București (actualul Muzeu „G. Bacovia”). Iar doi ani mai târziu, în 1935, cu cei 50.000 de lei ce i-au revenit lui Bacovia din Premiul Național de Poezie (împărțit în anul precedent cu Tudor Arghezi), aceeași ambițioasă Agatha va cumpăra o casă de vacanță la Caverna, pe malul mării, în Cadrlater, mai la sud de Balcicul unde se afla regina Maria. Acolo a văzut Bacovia marea pentru prima dată, fiind „puternic impresionat”, cum va scrie

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

Agatha în memoriile sale. Și dacă tot vorbim de similitudini existente între cei trei mari poeți moldoveni, trebuie să mai spunem că toți trei au intuit, încă din adolescență, faptul că poezia este destinul lor, neglijându-și studiile aride, abandonându-și cariera ori efemerele îndeletniciri. De altfel, dintre cei trei doar bietul Eminescu a fost nevoit să muncească din greu pentru a-și asigura existența, ceilalți doi „fofilându-se”, ca să ne exprimăm plastic, făcând slalom printre diverse slujbe pasagere, îndeplinite „fără tragere de inimă”, ori beneficiind – după ce vor fi dobândit notorietate scriitoricească – de vreo binemeritată sinecură...

Conștient de valoarea poeziilor sale

În mod surprinzător poate, cel mai abil, mai „șmecher” dintre cei trei mari poeți moldoveni a fost Bacovia, care – în total – a lucrat, ca salariat, cel mult 12 ani în întreaga sa existență, îndeplinind fără exces de zel, ca să ne exprimăm eufemistic, funcții subalterne: copist, suplinitor în învățământ, referent, bibliotecar ori șef de birou și consilier ministerial (asta din urmă, drept sinecură). Nici cu scrisul nu s-a ostenit prea mult, căci, cercetându-i bibliografia operei, constatăm că, însumăți, anii în care n-a publicat nici un rând – deși ar fi putut s-o facă – sunt 24 în total! Se pare că această aristocrată lentoare (de care suferise, la vremea sa, și Alecsandri, după cum însuși mărturisește în câteva scrisori) se revendică tot din ereditatea pe linie maternă, dacă avem în vedere spusele Agatheii.

Cu neobosita ei sete de citire – scrie memorialista – o vedeai, de dimineața până seara, în cerdacul cu transparente de trestie, pe fotoliul bătrân, cu pernuța de pluș verde sub picioarele subțiri și mici. Vinerea, pentru că postea până la răsăritul stelelor, se ivea pe măsuță tablaua cu ibricul și ceșcuța cu cafea, tovarășie cățuii cu cenușă. Așa au văzut-o, zeci de ani, vecinii și trecătorii de pe strada Liceului, din primăvară și până toamna târziu, și așa am cunoscut-o și eu pe soacra mea...⁹

Delăsarea lui Bacovia, dezinteresul său pentru sursele de existență pot primi însă și alte explicații. În primul rând – cum spuneam într-un context anterior –, grație unui acut simț artistic/estetic, el devenise conștient, foarte de timpuriu, de harul său poetic ieșit din comun, de originalitatea liricii sale, neglijând și ignorând orice alte îndeletniciri. Pe de altă parte, resursele financiare nu i-au lipsit niciodată de-a lungul vieții, acestea survenind la intervale oarecum regulate, ori de câte ori a avut nevoie, parcă programate de o forță dinafară, fie sub formă de susținere din partea părinților, de salariu propriu sau al soției, de moștenire, de sponsorizare din partea forurilor administrative, de premii literare, de ajutoare sociale sau pensii de la Societatea Scriitorilor, de la Casa de pensii, ori de la Guvern, de drepturi de autor etc. Cert este că, în literatura noastră, nici un alt scriitor nu a mai fost, asemenea lui Bacovia, atât de lipsit de grija zilei de mâine, atât de indiferent, de dezinteresat de tot și de toate, atât de însingurat. Firește, s-ar putea considera că toate aceste însușiri erau, de fapt, simptome ale autismului, ca formă de manifestare a schizofreniei de care suferea. Dar nu e mai puțin adevărat că – bizară coincidență! – absolut toate caracteristicile mai sus enumerate corespund preceptelor din *Glossa* lui Eminescu. Însă, deși le-a formulat și teoretizat în chip genial, nici chiar autorul celebrei *Glosse* n-a reușit să le transpună în practică, să trăiască adică în conformitate cu înțeleptele adevăruri

⁹ *Ibidem*.

conținute de versurile *Glossei*. Cel care va reuși această performanță în literatura noastră, va fi doar Bacovia. E drept că, ceva mai târziu, Emil Cioran, inspirat deopotrivă de principiile din *Glossă*, dar cunoscând doctrina existențialistă, va încerca și el să se sustragă rigorilor unei existențe stresante, declarând, la un moment dat, cu cinismu-i caracteristic: „Viața asta nu merită trăită decât în deplină libertate: fără muncă, fără nici un fel de responsabilități!” Cert este că atât Bacovia cât și Cioran, ajutați de șansă, de circumstanțe existențiale favorabile, au izbutit, în bună măsură, să trăiască așa cum și-au propus...

Polivalența înzestrării artistice

Revenind la subiectul eseului nostru, e de amintit că Bacovia – poate chiar mai mult decât cei doi iluștri precursori într-ale poeziei – a fost deosebit de hărăzit, de înzestrat de ursitoare cu cele mai multe daruri, având nu doar aptitudini de gimnast și coregraf (era un excelent și pasionat dansator), dar și de caligraf și desenator (Premiul I pe țară la Concursul „Tinerimii Române”), ori de muzician (violonist, compozitor și dirijor al orchestrei liceului). Dacă adăugăm la toate acestea harul său poetic excepțional, aflat în afară de orice discuție, precum și înclinațiile sale histrionice, remarcabilul său talent actoricesc, ajungem la concluzia că avem de-a face cu un artist total, polivalent, multilateral înzestrat. Referitor la histrionismul poetului, bacovianologul Constantin Călin ne oferă mărturii consemnate în urma discuțiilor cu unii membri ai familiei. „În fibra lui, Bacovia – spune criticul – are și ceva de histrion. Max Vasiliu (în convorbirea din 13 iunie 1989), mi-a spus, lucru știut de la mama sa, Elena, sora poetului, că pe când acesta era la liceu, citea în așa fel din *Sfirșitul Casei Usher*, de Edgar Allan Poe, „încât te băga în boale”: imita personajele, insista asupra unora din acțiunile lor. S-a comportat ca histrion, nu o dată, și mai târziu, îndeosebi atunci când, fiind în societate, „încea să facă față”, adică să fie, după împrejurări, ca și ceilalți. Numai că aceste eforturi de „integrare” îl împingeau la exagerări și îl oboseau. Când revenea acasă, „cădea în lipsa lui de comunicativitate”. Această observație explică de ce unii l-au văzut, la vreo ocazie, „vesel”, „glumeț”: aceea era dispoziția la comandă, trecătoare. Odată „reprezentăția” încheiată, urma tăcerea, „mutismul”, revenea la figura de om bolnav, melancolic, reținut.”¹⁰

A fost Bacovia un simulant?

Anterior acestei pagini în care sunt reproduse doar spusele unor apropiați ai poetului, Constantin Călin formulase o constatare proprie referitoare la faptul că Bacovia a fost, de multe ori, un „simulant”. „Interesantă – spune criticul – atât din unghi biografic cât și critic, observația că Bacovia a fost, uneori, un simulant deschide o perspectivă pentru înțelegerea mai multora din manifestările sale”¹¹. Într-adevăr, Bacovia a jucat teatru, de multe ori, în viața de zi cu zi, dar ceea ce e încă și mai interesant e faptul că în artă, în creația sa poetică a fost un perpetuu simulant, că și-a construit și aplicat o mască de martir al existenței pe care, în poezie, n-a abandonat-o niciodată tocmai pentru a nu se deconspira, pentru a crea impresia că e mereu același, constant și sincer cu sine însuși, autentic, spontan și natural. Vreau

¹⁰ Constantin Călin, *Dosarul Bacovia II, O descriere a operei*, Bacău, Agora, 2004, p. 417.

¹¹ Constantin Călin, *Dosarul Bacovia I. Eseuri despre om și operă*, Bacău, Agora, 1999, p. 195.

să spun că, dacă n-ar fi fost consecvent în purtarea măștii – adică în crearea unei poezii monocorde, având ca unică temă moartea și senzațiile de disconfort care o pot genera –, abia atunci, și numai atunci, s-ar fi putut trăda și ar fi fost lesne de sesizat histrionismul său. Însă el a intuit că doar prin consecvență, adică scriind mereu în același registru al tristeții, al martirajului, va reuși să ne păcălească. Și a izbutit! Mărturie stă faptul că până și comentatori de prestigiu și autoritate în materie, precum Eugen Lovinescu sau Adrian Maniu, au fost convinși că poezia lui Bacovia e lipsită de orice artificiu, că e sinceră și spontană, naturală, ivită dintr-o inspirație de moment și nu drept corolar al unui laborios și savant proces de elaborare, de cizelare. Derutate de această aparentă spontaneitate au fost apoi întregi generații de cititori, dar și de critici și istorici literari, profesori universitari ori secundari... Nu întâmplător, cel dintâi care a intuit mecanismul poeziei lui Bacovia a fost George Călinescu – singurul critic și istoric literar de la noi înzestrat cu un ireproșabil simț estetic, cel care a ierarhizat impecabil, fără greș, scriitorii literaturii române, de la originile acesteia, până în prezent. Aplicând grile axiologice rezultate dintr-o temeinică stăpânire a esteticii literare, „divinul critic” – cum i s-a spus – a acordat fiecărui autor în a sa *Istorie a literaturii române de la origini până în prezent*, exact atâta spațiu grafic cât i se cuvenea: fie un rând sau câteva rânduri, fie o jumătate de pagină, o pagină sau câteva pagini, până la câteva zeci de pagini, ca în cazul lui Alecsandri și Eminescu. Și n-a dat greș niciodată. Anterior lui Călinescu, doar tânărul Eminescu mai izbutise această performanță, pe când avea doar 20 de ani, în nu mai puțin celebrul său poem *Epigonii*, unde, la fel, scriitorilor le este rezervat strict spațiul grafic pe care îl merită, de la un emistih, la un vers întreg sau o strofă-două, până la trei strofe lui Vasile Alecsandri, etichetat drept „rege al poeziei”.

Revenind la sentința pe care G. Călinescu – înzestrat, cum spuneam, cu un simț al valorilor funcționând fără cusur – o pronunță asupra lui Bacovia, e de amintit că autorul *Istoriei literaturii române* „a ghicit” că „poetul are o poză”, o mască, „un secret umor”, fiind „nu un simplu liric”, ci un „ilustrator al propriei sale lumi”, care adoptă cu bună știință „un stil al pateticului, un romantism al lugubrului, compus ca o convenție literară, o dată pentru totdeauna”¹². Și, într-adevăr, odată adoptată, masca va fi menținută în perpetuitate, poetul fiind deosebit de preocupat, de atent, de vigilent să nu se trădeze, să nu se deconspire autocenzurându-se ori de câte ori considera că era necesar. Din păcate, aserțiunile lui Călinescu referitoare la poezia lui Bacovia nu prea au fost luate în seamă, mulți afirmând că istoricul ar fi greșit în cazul său, minimalizându-l și comentându-l inadecvat...

Adevărul e că Bacovia, pe lângă faptul că a fost un artist complet, polivalent (sau poate tocmai de aceea) a avut și el un simț estetic dezvoltat. El nu s-a înșelat, de pildă, nici atunci când și-a ales pseudonimul, nici când și-a intitulat *Plumb* volumul de debut și, mai ales, nici atunci când a adoptat masca de martir al existenței. Bacovia a înțeles dintru început că, în artă, în poezie trebuie să fii original, trebuie să aduci ceva nou, trebuie să șochezi chiar, altfel totul e în zadar. „În artă – îi spunea el lui I. Valerian, cu prilejul primului interviu, din 1927 – trebuie să fii anarhist, altfel te zbuciumi în zadar”¹³. Prin anarhist, poetul tocmai asta

¹² George Călinescu, „G. V. Bacovia”, în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol al II-lea”, 1941, p. 687.

¹³ „George Bacovia”, în *Viața literară* 2, nr. 53, mai 1927, p. 3. Interviul realizat de I. Valerian

înțelegea: a fi original, imprevizibil, a fi tu însuși, altfel decât ceilalți, șocând chiar mentalitatea conformistă burgheză etc. A intuit bine cum stau lucrurile, acționând în consecință. Și n-a greșit...

BIBLIOGRAFIE

- „George Bacovia”, în *Viața literară* 2, nr. 53, mai 1927, p. 3, interviu realizat de I. Valerian.
- Călin, Constantin, *Dosarul Bacovia I. Eseuri despre om și operă*, Bacău, Agora, 1999.
- Călin, Constantin, *Dosarul Bacovia II, O descriere a operei*, Bacău, Agora, 2004.
- Călinescu, George, „G. V. Bacovia”, în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol al II-lea”, 1941.
- Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, Editura Academiei, 1979.
- Matta, Svetlana, *Existence poétique de Bacovia*, Editura P.G. Keller+Winterthur, 1958.
- Olaru Nenati, Lucia, Paleologu-Matta, Svetlana, „Un nume de referință în exegeza bacoviană și cea eminesciană”, studiu introductiv la Svetlana Paleologu-Matta, *Existența poetică a lui Bacovia*. Ediția a II-a revizuită și adăugită, Bacău, Ateneul Scriitorilor, 2013.
- Scurtu, Nicolae, „O biografie necunoscută a lui George Bacovia”, în *Ateneu*, 53, nr. 557, ianuarie 2016.